

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА
МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 34

Заснований в 1996 році

Рівне – 2006

ББК 74.20

О - 59

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ:
Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету.
Випуск 34. — Рівне: РДГУ, 2006. — 188 с.**

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії та історії педагогіки, дидактики вищої і загальноосвітньої школи, теорії і методики виховання та розвитку учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, практичних працівників освіти, керівників загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Хом'як Іван Миколайович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Заступник головного редактора:

Янцур Микола Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Воробйов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Левківський Михайло Васильович – доктор педагогічних наук, професор (Житомирський державний педагогічний університет ім. Івана Франка);

Лисенко Неля Василівна – доктор педагогічних наук, професор (Прикарпатський державний педагогічний університет ім. В. Стефаника);

Лісова Світлана Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Малафійк Іван Васильович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Мітюров Борис Никифорович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павлютенков Євген Михайлович – доктор педагогічних наук, професор (Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти);

Пальчевський Степан Сергійович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор (Національний університет “Острозька Академія”);

Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Савчин Мирослав Васильович – доктор психологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

Терещук Григорій Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

Тищук Віталій Іванович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол №11 від 30.06.2006 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 08 — 5.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2006

дітей збільшилася на 25 і більше, і була запрошена О.І Ділеу, досвідчений педагог.

«Ясла Заріччя», як свідчить їх назва, стали на допомогу переважно бідним робочим сім'ям Заріччя і Аутки. Протягом 11 років одержала притулок 131 дитина, всього відвідин 73500; в 1906 році в притулку знаходилося 27 дітей віком 2-8 років.

Розклад життя, введений з часів заснування притулку, залишався незмінним: діти проводили в притулку весь день по буднях, влітку з сьомої ранку до п'ятої години вечора, взимку з восьмої ранку до четвертої години вечора. Приходячи, вмивалися (влітку ванна), переодягалися в приютську білизну, плаття і взуття; після молитви одержували чай з молоком і білим хлібом; опівдні обід з 2-х страв з чорним хлібом, увечері чай з молоком і білим хлібом. Заняття відповідно дошкільному віку чергувалися з рухливими іграми, співом і прогулянками. Значна увага приділялася прогулянкам. Старші діти допомагали наглядачці в догляді за молодшими. Навесні діти займалися підгодівлею шовковичних черв'яків, посадкою квіткового насіння на грядках і в кімнатах, влітку поливали рослини в саду, висівали лікарські рослини. Багато уваги приділялося привчанням до праці, вихованню правдивості і добрим взаємостосункам.

Здоров'я дітей було предметом постійних турбот, протягом перших п'яти років доктор Богданович безкоштовно відвідував притулок, потім його замінив доктор К.С.Воскресенський.

З 1901-1903 рр. дітей возили, у разі захворювань, до сусідньої міської лікарні; щодня лікар А.Ромейко оглядав всіх дітей в притулку. Влітку водили дітей купатися в морі; для чого в купальні А.Вітмера надавався безкоштовний час. Взимку діти одержували риб'ячий жир.

Притулок розташовувався безкоштовно в будинку опікунки; складався з 2-х кімнат, критого балкону, вмивальної і передпокою; був досить великий сад. Притулок не мав певних постійних коштів і існував завдяки пожертвуванням ІХ Імператорської Величності, приватних осіб [6,9].

До 1900 року практично всі багатонаселені міста Криму мали притулки-ясла.

Висновки. Дитячі притулки, сирітські будинки, ясла-притулки в Криму мають найтривалішу історію розвитку. В другій половині XIX століття всі багатонаселені міста Криму мали установи опіки, які забезпечували захист дітям-сиротам, умови для отримання цими дітьми початкової освіти, найпростіших трудових умінь і навичок, підготовці тим самим до ведення домашнього господарства, отримання професії, забезпечували релігійно-етичне виховання. Ясла-притулки призначалися не тільки для утримання дітей-сиріт, а й надавали допомогу працюючим жінкам у вихованні дітей, вирішували завдання зміцнення здоров'я дітей і боротьби зі смертністю, намагалися впроваджувати прогресивні методики виховання й навчання дітей. Значною перешкодою для ефективної діяльності дитячих притулків Криму в цей час був брак коштів, відсутність державної підтримки, недостатність кваліфікованих педагогів і їх переважаність, брак устаткування. Враховуючи суспільну значущість діяльності цих установ, слід зазначити, що вони не давали дітям повноцінного всебічного розвитку і не забезпечували повною мірою індивідуального підходу до дітей в їх навчанні і вихованні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Попиченко С.С. Развитие теории и практики дошкольного воспитания в Украине (конец XIX – начало XX ст.): Автореф. дис. ... канд.пед.наук. – Институт педагогики Украины. – К.,1998. – 16 с.
2. Амбрасон С.Г. История дошкольного воспитания на Украине: Автореф. дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Харьковский гос. пед. ин-т. – Харьков, 1950. – 19с.
3. ГААРК. – Ф.120. – Оп. 1. – Д. 1. – Дело об организации сиротского приюта.
4. ГААРК. – Ф.120. – Оп.1. – Д.42. – Воспоминания бывшего воспитанника приюта Фабра Г.П. Доценко.
5. Маркевич А.И. Симферопольский детский приют им. А.М. Адлерберг: Краткий исторический очерк. Маркевич А.И. – Симферополь, 1915. – 71с.
6. Отчёт о деятельности дневного детского приюта «Ясли Заречья» 1910г. – Ялта, 1911. – 10 с.

Резюме. В статье раскрываются организационные и смысловые основы становления и развития детских приютов в Крыму II половины XIX–начала XX ст. Определяется их роль в решении заданных воспитания и образования детей дошкольного возраста в этом историческом периоде.

Ключевые слова: детский приют, сиротский воспитательный дом, детская больница, дневной детский приют.

Summary. In article reveals organizational and semantic basis of becoming and development of children's shelters in Crimea second half XIX, the beginnings of XX centuries. Their role in the decision of tasks of education and upbringing of preschool age children during certain historical period is defined.

Key words: children's shelter, the orphaned educational house, children's hospital, day time children's shelter.

Одержано редакцією 16.02.2006.

Резюме. У статті розглядається питання морального виховання неповнолітніх у пенітенціарних установах, його зв'язок з соціальною адаптацією означеної категорії осіб. Визначено мету, завдання та зміст морального виховання. Опрацьовано основні напрямки та шляхи вдосконалення морального виховання засуджених неповнолітніх у специфічних умовах виховних колоній.

Ключові слова: соціальна адаптація, моральне виховання, моральні якості особистості, мораль, моральність, моральна свідомість, моральні почуття, моральні переконання, моральні навички та звички, моральний ідеал, моральні норми, моральна спрямованість, моральні цінності.

Вступ. У сучасних умовах суспільного життя, коли інтенсивно здійснюється будівництво української правової держави, особливої ваги набуває проблема попередження та подолання злочинності серед неповнолітніх і особливо серед тих, що звільнюються з пенітенціарних установ.

Від успішності соціальної адаптації неповнолітніх, які звільнились з місць позбавлення волі, залежить, чи відбудеться рецидив злочину. Суспільство зацікавлене в позитивній соціальній адаптації колишніх неповнолітніх в'язнів, щоб повернути собі законослухняно-спрямованих громадян.

Адаптація особистості в суспільстві, будучи однією із складових її соціалізації, передбачає пристосування людини до навколишнього суспільного середовища. Адаптація особи як способ включення її в систему соціальних і моральних норм та цінностей нерозривно пов'язана з правовою культурою, з розумінням існуючих у суспільстві політичних, етичних, правових явищ, із засвоєнням приписів моральних і правових норм в якості власних життєвих установок. Правова культура досягається через організацію і здійснення морального та правового виховання, тому моральне виховання є одним з основних стратегічних напрямів процесу підготовки до соціальної адаптації в суспільстві неповнолітніх в пенітенціарних установах.

Постановка проблеми. У працях вчених, що досліджують питання морального виховання, спостерігаються різні підходи до його трактування основних положень теорії морального виховання. В окремих дослідженнях розкриваються певні аспекти морального виховання засуджених неповнолітніх в пенітенціарних установах, однак за своїм змістом і технологією не завжди відповідають реаліям сьогодення, демократизації і гуманізації діяльності установ виконання покарань.

Крім того, мають місце певні суперечності в організації морального виховання засуджених неповнолітніх у виховних колоніях: між оновленим змістом морального виховання і невідповідністю частини педагогів до його реалізації; між оновленими завданнями морального виховання і старими методиками виховного впливу із застосуванням авторитарного стилю; між творчим характером педагогічної діяльності щодо морального виховання і суворого її регламентацією правилами внутрішнього розпорядку пенітенціарної установи; між застарілими оцінками морального стану неповнолітнього злочинця і змінами в ньому, викликаними новими соціально-економічними умовами; між необхідністю навчити підлітка моральних якостей, необхідних для життя в суспільстві після звільнення, і віддаленням умов ізоляції від загальносуспільних.

Вирішення проблеми морального виховання засуджених неповнолітніх в умовах виховних колоній вимагає вивчення вітчизняного і зарубіжного досвіду цієї роботи, коригування конкретного змісту і методики морального виховання неповнолітніх злочинців, озброєння цим матеріалом практичних працівників.

У статті поставлено завдання – визначити через теоретичний аналіз мету та зміст морального виховання неповнолітніх в пенітенціарних установах, основні технології його здійснення.

Аналіз досліджень, в яких започатковано розв'язання означеної проблеми. Проблеми морального виховання знаходили розкриття в працях видатних педагогів минулого К.Ушинського, А.Макаренка, В.Сухомлинського.

Теоретичні основи морального виховання української молоді розкриваються в працях М.Фіцули [7], Н.Волкової [1], Я.Гнутель [2], С.Карпенчук [3], Ю. Щерб'як [8] та ін. Питання морального виховання школярів розглядають у своїх працях також вчені ближнього зарубіжжя – О.Богданова, С.Черенкова [9], І.Кон [10], В.Крутецький [11], І. Марьенко [13], А. Угледов [14], Л. Рувинский [15], М. Яновская [16].

Моральне виховання засуджених неповнолітніх в умовах виховних колоній досліджуються фахівцями пенітенціарної педагогіки – Синьовим В.М., Радовим Г.О., Кривушою В.І., Бецом О.В., [4] та ін. Висновки науковців відіграють важливу роль у розробці методів та форм морального виховання засуджених неповнолітніх. Однак динаміка процесів, які відбуваються у суспільстві протягом останніх років, обумовлюють активізацію досліджень, метою яких є коригування змісту та вдосконалення тактик морального виховання вказаної категорії осіб.

Виклад змісту дослідження. Поняття морального виховання характеризується неоднозначною визначеністю. У працях вчених, практиків, що досліджували означену проблему, спостерігаються різні підходи до його трактування, до розкриття основних положень теорії морального виховання. Так, великий педагог К.Ушинський трактував моральне виховання як цілеспрямований процес формування "людини в людині", тобто формування всебічно розвиненої особистості. Мету морального виховання педагог визначав як "вивчення людини в усіх виявах її природи з спеціальним застосуванням до мистецтва виховання", а основним завданням виховання вважав підготовку людини до життя [6, 345]. У своєму вченні К. Ушинський особливе місце відводив шляхам і методам морального виховання: виховуюче навчання; переконання та роз'яснення; заохочення і покарання; особистий приклад учителя та старших у школі і поза нею; розумна організація праці. К.Ушинський підкреслював, що моральне виховання має формувати наступні якості особистості: любов до своєї вітчизни, свого народу, чужине

та тепле ставлення до оточуючих, гуманність, скромність, працьовитість, прагнення до корисної праці, правдивість, почуття відповідальності, дисциплінованість, естетичне почуття, тверду волю і характер.

А.Макаренко стверджував, що *мета* морального виховання полягає не лише в тому, щоб виховати людину-творця, людину-громадянина, – потрібно виховати людину, яка зобов’язана бути щасливою [12, 333]. А.Макаренко виділяв найголовніші *шляхи* морального виховання: загальна сума правильних уявлень, правильних знань; педагогічне піклування про людину; спеціальна виховна дисципліна [12, 48]. На думку А.Макаренка, процес морального виховання має сприяти утворенню наступних *якостей* характеру: дисциплінованість, любов до батьківщини, почуття обов’язку і честі, вміння підкоритись другові, ввічливість, суворість, доброта, безпощадність – залежно від умов життя, наполегливість і загартованість, володіння собою і вплив на інших, бадьорість, веселий настрій; здатність жити і любити життя. Основними факторами, які впливають на моральне виховання, він визначав такі: повага і вимога, щирість і відвертість, принциповість, піклування і увага, знання, вправи, загартованість, праця, колектив, сім’я, заохочення, покарання й нагорода.

Видатний педагог В.Сухомлинський під моральним розвитком особистості розумів створення індивідуального людського багатства, яке поєднує в собі високі ідейні переконання, моральні якості, естетичні цінності, культуру матеріальних і духовних потреб [5, 69]. *Мету* морального виховання В.Сухомлинський розумів як формування ідейної серцевини особистості – моральних поглядів, переконань, почуттів, поведінки, єдності слова і діла. *Завдання* морального виховання, на думку В. Сухомлинського, полягають в тому, щоб на основі моральних цінностей, створених, здобутих, завойованих старшими поколіннями формувати реальні моральні, високоідейні, громадянські стосунки в колективі. Моральні цінності при цьому мають бути особистим духовним багатством кожного вихованця [5, 73]. В.Сухомлинський вважав, що основними *методами* морального виховання є: переконання; практичне привчання; дисциплінування; повага; довіра; праця як творча діяльність; спонукання до активного виявлення думки й почуттів.

Підсумовуючи теорії морального виховання провідних педагогів минулого, можна узагальнити:

- *мета* морального виховання – забезпечення всебічно розвиненої особистості; виховання не лише людини-творця, людини-громадянина, а виховання людини, “яка зобов’язана бути щасливою”; формування ідейної серцевини особистості – моральних поглядів, переконань, почуттів, поведінки;

- *методи* морального виховання – виховуюче навчання, привчання, переконання і роз’яснення, повага і вимога, заохочення і покарання, нагорода, довіра, дисципліна, праця;

- *моральні якості особистості* – ввічливість, гуманність, доброта, чуйність, працьовитість, скромність, правдивість, сором’язливість, здатність до самооцінки, почуття відповідальності, обов’язку і честі, любов до батьківщини, наполегливість, естетичні почуття й переживання.

Теоретичні засади і механізми морального виховання української молоді розвивають далі у своїх працях сучасні вчені-педагоги М.Фіцула, Н.Волкова, Я.Гнутель, С.Карпенчук, Ю. Щерб’як та ін.

Так, М.Фіцула щодо *морального виховання* зазначає, що це виховна діяльність школи і сім’ї, яка має на меті формування стійких моральних якостей, потреб, почуттів, навичок і звичок поведінки на основі засвоєння ідеалів, норм і принципів моралі, участь у практичній діяльності [7, 249].

Н. Волкова формулює моральне виховання – як виховну діяльність школи, сім’ї з формування в учнів моральної свідомості, розвитку морального почуття, навичок, умінь, відповідної поведінки [1, 110].

На думку С.Карпенчук, моральне виховання учнів – це виховання теоретичних основ моралі, формування в них моральних уявлень і понять, організація досвіду їхньої моральної поведінки і діяльності, які відповідають вимогам моралі нашого суспільства [3, 72].

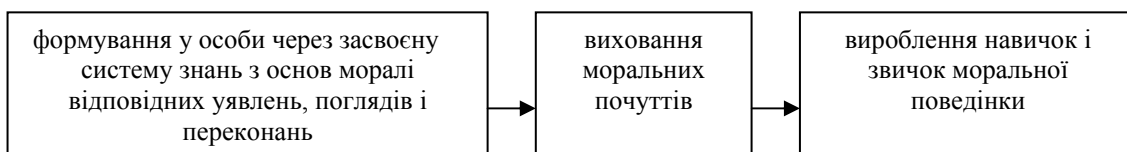
Дослідивши теоретичні засади морального виховання, визначені провідними педагогами сучасності, можна зробити такі узагальнення:

Моральне виховання – це соціально і педагогічно організований процес формування у особи стійких моральних якостей, моральної свідомості, розвитку моральних почуттів, переконань, навичок та звичок відповідної поведінки на основі засвоєння ідеалів та норм моралі.

Мета морального виховання – формування у особи стійкої моральної спрямованості та моральних якостей, зумовлених моральними цінностями суспільства.

Схема 1

Завдання морального виховання

Визначаючи зміст морального виховання, можна виділити такі його напрями:

- становлення національної свідомості й самосвідомості;
- прищеплення прагнення жити в гармонії з природою;
- привчання до свідомої дисципліни, обов’язку та відповідальності;
- виховання поваги до закону, до старших, до жінки;

- формування непримиренного ставлення до алкоголю, нікотину, наркотиків.

Моральне виховання характеризується такими категоріями та поняттями: *мораль, моральність, моральна свідомість, моральні почуття, моральні переконання, моральні навички та звички, моральний ідеал, моральні норми, моральна спрямованість, моральні якості, моральні цінності.*

Мораль – система ідей, принципів, законів, норм і правил поведінки та діяльності, які регулюють гуманні стосунки між людьми.

Моральність – втілення у діяльності людей моральних переконань, моральних ідеалів, норм, почуттів та принципів.

Моральна свідомість – одна із сторін суспільної свідомості, яка у вигляді уявлень і понять відображає реальні стосунки і регулює моральний бік діяльності людини.

Моральні почуття – стійкі переживання у свідомості людини, які є основою її вольових реакцій в різних ситуаціях, її суб'єктивне ставлення до себе, інших людей, окремих явищ суспільного життя.

Моральні переконання – стійкі, свідомі моральні уявлення людини (принципи, норми, ідеали), відповідно до яких вона вважає за потрібне діяти так і не інакше.

Моральні вміння та звички – корисні для суспільства стійкі форми поведінки, що стають потребою і здійснюються за будь-якої ситуації та умов.

Моральний ідеал – образ, що втілює в собі найвищі моральні якості, є взірцем моральної досконалості, спонукає особистість до саморозвитку і на який зорієнтований виховний процес.

Моральна норма – вимога, яка визначає обов'язки людини щодо навколишнього світу, конкретні зразки, які орієнтують поведінку особистості, дають змогу оцінювати й контролювати її.

Моральна спрямованість – стійка суспільна позиція особистості, що формується на світоглядній основі, мотивах поведінки і виявляється як властивість особистості в різних умовах.

Моральні якості – типові риси моральноспрямованої поведінки особистості.

Моральні цінності: загальнолюдські – доброта, правда, любов, чесність, гідність, краса, мудрість, справедливість та ін.; національні цінності – патріотизм, почуття національної гідності, історична пам'ять та ін.; громадянські цінності – права і свободи людини, обов'язки перед іншими людьми, ідеї соціальної гармонії, поваги до закону та ін.; сімейні цінності – моральні основи життя сім'ї, стосунки поколінь, закони подружньої вірності, піклування про дітей, пам'ять про предків та ін.

Специфіка морального виховання засуджених неповнолітніх в пенітенціарних установах полягає у тому, що це не послідовне нарощення морального потенціалу особистості, що супроводжується лише частковими, локальними його корекціями з опорою на домінуючий позитивний моральний досвід, а якісна і глибока перебудова її більш чи менш стійкого негативного стереотипу відношень, закріпленого в аморальному досвіді. Такий процес завжди проходить дуже важко і емоційно напружено, оскільки долаються відкриті і приховані суперечності та конфлікти – між соціальними вимогами і вимогами особистості до себе; між різними структурними компонентами внутрішнього світу особистості, її свідомістю, почуттями; між різними впливами зовнішнього середовища на особистість і ін.

Формування морального обличчя неповнолітнього засудженого в більшості випадків проходить як під негативним впливом асоціальних елементів, так і під впливом загалу морально повноцінних людей, які сприяли появі у нього негативних і позитивних якостей. Тому загальну характеристику неповнолітнього засудженого слід розглядати у єдності його позитивних і негативних якостей. Негативні якості підлягають усуненню, позитивні – зміцненню і стають опорою в його перевихованні.

Процес морального виховання засуджених неповнолітніх у пенітенціарних установах – це цілеспрямовано організована взаємодія адміністрації установи, батьків, представників громадськості, соціальних служб та вихованців у специфічних для в'язниці умовах життя і діяльності, спрямована на розвиток у неповнолітніх злочинців системи ставлень до оточуючої дійсності і самих себе у відповідності з принципами і нормами загальнолюдської моралі.

Моральне виховання засуджених неповнолітніх в пенітенціарних установах здійснюється в специфічних умовах, які знижують його ефективність. До них відносимо:

- несприятливе у виховному відношенні середовище, яке складається з неповнолітніх злочинців;
- процес морального виховання, його форми і методи суворо регламентуються правовими нормами, які нерідко знижують його ефективність;
- на процесі морального виховання відповідним чином позначаються умови ізоляції неповнолітніх засуджених, їх психічний стан;
- моральне виховання в колонії здійснюється в однорідному в статевому відношенні середовищі;
- перебування неповнолітніх у виховних колоніях регламентовано в часі, якого не завжди достатньо для їх морального виправлення;
- в умовах колонії дуже мало можливостей для формування у вихованців досвіду моральної поведінки.

У *змісті* морального виховання неповнолітніх засуджених мають превалювати такі його *напрямки*, які найбільше сприяють процесу подолання сформованості у них негативних моральних якостей, що спонукали їх до скоєння злочинів, та формування таких моральних якостей, які гарантували б їх правомірну поведінку на волі після відбуття покарання.

Такими напрямками вважаємо:

- формування основних національних моральних цінностей;
- розвиток загальнолюдських моральних цінностей;
- виховання несприятливості до негативних явищ побутового оточення;
- статеве виховання і підготовка до сімейного життя;
- ознайомлення з основами християнської моралі;
- формування непримиренного ставлення до алкоголю, нікотину, наркотиків;
- виховання поваги до закону.

Схема 2

Зміст морального виховання засуджених неповнолітніх в пенітенціарних установах

Моральне виховання може бути акцентоване за окремими напрямками в залежності від виду злочину (за об'єктом посягання), моральні характеристики засудженого та причин скоєння злочину.

Основними загальними недоліками в моральній характеристиці неповнолітніх засуджених є негативне ставлення до оточуючих людей, до державного і приватного майна, до виконання норм людського співжиття. Для окремих із засуджених характерні такі стійкі негативні якості особистості, як байдужість, зухвалість і грубість, безжалісність і жорстокість, озлобленість, зверхність, лінощі і прагнення "красиво жити". Треба також враховувати, що для кожного виду злочинів, які скоюють неповнолітні, притаманні додаткові специфічні негативні якості. Так, гвалтівники характеризуються зневажливим ставленням до жінки, вбивці не цінують людського життя, крадії звикли задовольняти свої матеріальні потреби аморальним шляхом.

Окремого наукового дослідження заслуговує питання взаємозв'язку між причинами скоєння неповнолітніми злочинів конкретного виду; специфічними для цих злочинів негативними моральними якостями неповнолітніх засуджених та плануванням адекватних напрямків морального виховання.

Ефективність морального виховання неповнолітніх засуджених посилюється за умов використання виховних можливостей сім'ї, що вимагає від батьків перебудови своїх стосунків; підтримування постійних контактів із засудженими дітьми і позитивного впливу на них; усунення помилок у методах сімейного виховання; підготовка нормальних умов для життя, навчання і роботи дітей після відбування покарання.

Підвищення ефективності процесу морального виховання засуджених неповнолітніх у виховних колоніях можливе за таких умов: *зміна традиційної системи морального виховання в її змісті за збереження основних методів та форм цієї роботи; надання моральному вихованню системного характеру, яким передбачається цілеспрямоване використання всієї системи правових і педагогічних засобів впливу на неповнолітніх засуджених для вирішення завдань їх морального виховання; чітке виділення напрямків змісту морального виховання для кожного засудженого з урахуванням основних відхилень його від норм моралі, властивих нашому суспільству; поєднання режимної регламентації життя вихованців з організацією умов для розвитку і прояву їх моральності; взаємозв'язок і координація діяльності всіх працівників пенітенціарної установи, представників громадськості і церкви, батьків щодо морального виховання неповнолітніх засуджених.*

Висновки. Зниження моральності нашого суспільства взагалі і серед молоді зокрема, що привело до зростання злочинів серед неповнолітніх, викликає потребу активізації морального виховання засуджених неповнолітніх у пенітенціарних установах.

Процес морального виховання засуджених неповнолітніх у виховних колоніях передусім доцільно спрямовувати на подолання у них моральних поглядів і переконань, негативних навичок і звичок поведінки, які призвели до злочинів, та зміцнення наявних позитивних і формування нових моральних якостей, які

відкривають життєві перспективи після звільнення.

Підвищенню ефективності морального виховання засуджених неповнолітніх у виховних колоніях сприяє така його організація, якою передбачається відповідність змісту, форм, методів і засобів особливостям особистості означеної категорії неповнолітніх; врахування режимних умов їх утримання і систематичні контакти вихованців з батьками, представниками громадськості, яким притаманні високі моральні якості; організація життя і діяльності вихованців відповідно до норм моралі і права.

Вирішення проблеми морального виховання засуджених неповнолітніх в умовах пенітенціарних установ вимагає подальшого вивчення вітчизняного і зарубіжного досвіду цієї роботи; коригування змісту і методики морального перевиховання і виправлення неповнолітніх злочинців; озброєння відповідними технологіями практичних працівників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волкова Н. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видав. центр «Академія», 2001. – 576 с.
2. Гнутель Я. Виховна робота в сучасних умовах: теорія й методика. – Тернопіль: Астон, 1998. – 262 с.
3. Карпенчук С. Теорія і методика виховання: Навчальний посібник. – К.: Вища школа, 1997. – 304 с.
4. Синьов В.М., Радов Г.О., Кривуша В.І., Беца О.В. Педагогічні основи ресоціалізації злочинців. – К.: МП "Леся", 1997, – 272с.
5. Сухомлинський В. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості. // Вибрані твори в 5-ти т. Т.1. – К.: Рад. шк., 1976. – 654 с. – С. 55-226.
6. Ушинський К. Вибрані педагогічні твори. – К.: Рад. шк., 1949. – 418 с.
7. Фіцула М. Педагогіка: Навч. пос. для студ. вищих пед. закладів освіти. – К.: Видав. центр «Академія», 2002. – 528 с.
8. Щерб'як Ю. Система морального виховання учнів у школах західних областей України (1900-1939 рр.). – Тернопіль: Парадіс, 1999. – 204 с.
9. Богданова О., Черенкова С. Нравственное воспитание старшекласников: Книга для учителя. – М.: Просвещение, 1988. – 206 с.
10. Кон И. Психология ранней юности: Книга для учителя. – М.: Просвещение, 1989. – 255 с.
11. Крутецкий В. Психология обучения и воспитания старшекласников: Книга для учителей и классных руководителей. – М.: Просвещение, 1976. – 303 с.
12. Макаренко А. О воспитании. – М.: Политиздат, 1990. – 415 с.
13. Марьенко И. Нравственное становление личности школьника. – М.: Педагогика, 1985. – 103 с.
14. Нравственное воспитание: Проблемы теории и практики. / Редкол. А. Угледов и др. – М.: Мысль, 1979. – 303 с.
15. Рувинский Л. Психолого-педагогические проблемы нравственного воспитания школьников. – М.: Педагогика, 1981. – 128с.
16. Яновская М. Эмоциональные аспекты нравственного воспитания: Книга для учителя. – М.: Просвещение, 1986. – 155с.

Резюме. *Рассматривается вопрос морального воспитания несовершеннолетних в пенитенциарных учреждениях, связь его с социальной адаптацией указанной категории лиц. Определены цель, задачи и содержание морального воспитания. Раскрыты основные направления и пути совершенствования морального воспитания осужденных несовершеннолетних в специфических условиях воспитательных колоний.*

Ключевые слова: *социальная адаптация, моральное воспитание, моральные качества личности, мораль, моральность, моральное сознание, моральные чувства, моральные убеждения, моральные навыки и привычки, моральный идеал, моральные нормы, моральная направленность, моральные ценности.*

Summary. *This article deals with the problem of moral education of under age persons in penitentiary institutions, its connection with social adaptation of the mentioned category of persons. The aims, tasks and content of moral education have been defined. The main trends and ways of moral education perfection of convicted under age persons in specific conditions of correctional colonies have been considered.*

Key words: *social adaptation, moral up-bringing, person's moral characteristics, morals, morality, moral consciousness, moral feelings, moral convictions, moral skills and habits, moral ideal, moral norms, moral trend, moral values.*

Одержано редакцією 20.02.2006.

УДК: 37. 034: 398. 8

Т.В. ПОТАПЧУК

ПІСНЯ ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ

Резюме. *В статті розкривається виховний вплив народної пісні, визначається роль пісні у формуванні морально-духовних цінностей.*

Ключові слова: *народна пісня, морально-духовні цінності.*

ЗМІСТ

<i>Хом'як І.М.</i> Аналіз експериментального навчання української орфографії	3
<i>Парасюк І.А.</i> Морально-етичні засади «Руської трійці»	8
<i>Слободян М.Б.</i> Педагогічне новаторство Волинської гімназії та його вплив на організацію навчально-виховного процесу Кременецького ліцею ХХ ст.	11
<i>Кравченко Т.В.</i> Сімейна модель соціалізації особистості в сучасних умовах	14
<i>Повалій Л.В.</i> Особливості виховання підлітків в різних типах неповної сім'ї	16
<i>Тимошук Н.С.</i> Духовно-моральне становлення молоді в умовах особистісно орієнтованого виховання	19
<i>Хримова О.Л.</i> Дослідження вихованості і особистісного розвитку підлітка з проблемної сім'ї	22
<i>Хролець О.І.</i> Дитинство як предмет психолого-педагогічного вивчення	26
<i>Янциур Л.А.</i> Розвиток у дошкільників інтересу до творів образотворчого мистецтва	29
<i>Стаднік Н.В.</i> Мотивація відповідальності у дітей шестирічного віку	34
<i>Коренева І.М.</i> Використання міжпредметних зв'язків у процесі розвитку спостережливості молодших школярів	36
<i>Іванова Л.І.</i> Визначення рівня літературної компетентності молодшого школяра	39
<i>Сіранчук Н.М.</i> Діагностика образномовленнєвих вмінь учнів початкових класів	43
<i>Крижанська Л.В.</i> Національні цінності в початковій школі при організації національно зорієнтованого навчально-виховного процесу	48
<i>Лопухівська А.В.</i> Формування соціальної і комунікативної активності учнів сільської школи	53
<i>Барсукова Л.М.</i> Втілення теоретичних засад історико-краєзнавчої пошукової роботи учнів в практику навчально-виховної діяльності сучасної загальноосвітньої школи	55
<i>Комарницька В.Л.</i> Концептуальні засади формування громадянської свідомості старшокласників	59
<i>Дмитрів О.В.</i> Використання методу ситуативного навчання на уроках англійської мови у загальноосвітніх школах.	64
<i>Трофімчук В.М.</i> Організаційні форми та методи художньо-конструкторської діяльності старшокласників	67
<i>Грицай Н.Б.</i> Формування пізнавальної активності учнів під час позакласних екскурсій у природу	72
<i>Ганчин Л.В.</i> Особливості навчання усного мовлення у духовних семінаріях	78
<i>Головань Т.М.</i> Дитячі притулки в Криму у II половині XIX століття	82
<i>Коваль В.В.</i> Моральне виховання неповнолітніх у пенітенціарних установах як один з основних стратегічних напрямів підготовки їх до соціальної адаптації в суспільстві	86
<i>Потапчук Т.В.</i> Пісня як засіб виховання дітей	91
<i>Димченко С.С.</i> Педагогічні погляди та диригентська майстерність Андрія Бобира	94
<i>Устенко К.О.</i> Оперно-хорова творчість М.В.Лисенка як засіб формування музично-естетичного мислення студентів	97
<i>Мельничук С.Ф.</i> Виконавське мистецтво і супроводжуючий його психологічний фактор – сценічне хвилювання	101
<i>Дем'яненко І.О.</i> Формування в учнів музичних шкіл навичок саморегуляції та контролю м'язового тону під час гри на гітарі	104
<i>Янциур М.С.</i> Індивідуальні навчально-дослідні завдання з професійної орієнтації при підготовці майбутніх вчителів трудового навчання	107
<i>Безкоровайна О.В.</i> Виховання духовної культури особистості студента засобами соціально-ціннісної діяльності	109
<i>Костюк Л.К.</i> Специфіка викладання навчальної дисципліни «Культурологія» в умовах інтеграції освітніх систем вищої школи України у європейський простір	115

Никон О.К. Організація самостійної роботи студентів з дисципліни „Основний музичний інструмент” в умовах кредитно-модульного навчання	120
Яковенко Л.П., Шипунова Н.О. Виховання музичного мислення студентів у процесі естетичної оціночної діяльності	123
Ульяновська Л.П. Вокальне виховання в учбовому хоровому колективі: спроба створення сучасної концепції	127
Цапун Р.В. Методи вивчення народного співу в студентському фольклорному колективі	129
Рабченко Т.С., Демченко В.В. Моніторинг як діагностична технологія виявлення готовності випускників вищих навчальних закладів до роботи з обдарованими дітьми.	132
Озерянська А.П. Загальна характеристика розвитку методики викладання іноземних мов у вищих навчальних закладах України (60-ті роки ХХ століття)	137
Терещук М.А. Музично-драматична діяльність, як засіб удосконалення навчально-виховного процесу на факультеті іноземної філології	140
Літвінчук С.Б. Формування технічного мислення студентів у процесі розв’язання продуктивно-технічних завдань із загальнотехнічних дисциплін	143
Самчук С.А. Художня інтерпретація музичного твору	146
Лукач О.М. До проблеми економічної соціалізації особистості в сучасних умовах	150
Колбіна Т.В. Шляхи оновлення змісту формування міжкультурної комунікації студентів економічного профілю в педагогічній системі вищого навчального закладу	152
Бондарчук А.А. Виховання у студентської молоді етики сімейних взаємин	155
Дучинський С.В. Теоретичні аспекти вокально-хорової виконавської діяльності	158
Пелячик І.Ф., Крижановська Т.І. Історичні аспекти проблеми творчого розвитку особистості засобами музичного мистецтва	160
Кирда А.Г. Визначення провідних тенденцій формування цілей освіти в розвинених країнах	164
Свердлова Т.Г. Формування в дітей комунікативних навичок і навичок спільної діяльності за допомогою японського досвіду групового виховання дошкільників	167
Заблоцька Л.М. Структура та зміст навчального процесу в початкових школах Великої Британії	172
Шимків І.В. Проблема оцінювання знань і моніторингу якості освіти в нормативних документах об’єднаної Німеччини	176
Каур О.С. Тенденції та пріоритети морально-етичного виховання підлітків у Франції	180
Григорчук І.С. Формування духовності в контексті християнської моральної свідомості.....	182
Відомості про авторів	185

Наукове видання

**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ
І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 34

Заснований у 1996 р.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.
Технічний редактор Кравчук В.Ю.
Комп'ютерна верстка Хильчук Т.К.

Здано до набору 10.06.2006 р. Підписано до друку 30.06.2006 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 28,24. Обл. вид. арк. 28,67. Замовлення № 19/1. Наклад 120.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і
трудової підготовки (к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

**О – 59 ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В
ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського
державного гуманітарного університету. Випуск 34. — Рівне: РДГУ, 2006. — 188 с.**

ISBN 966 — 7281 — 08 — 5.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії та історії педагогіки, дидактики вищої і загальноосвітньої школи, теорії і методики виховання та розвитку учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, практичних працівників освіти, керівників загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20